

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Rida Ashir

**Taleändring i civilprocessen:
kärandens möjligheter att ändra sitt yrkande enligt
13 kap. 3§ RB.**

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Lotta Maunsbach

Termin: VT14

Innehållsförteckning

Summary	1
Sammanfattning	2
1. Inledning	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte	3
1.3 Frågeställningar & avgränsning	4
1.4 Metod	4
1.5 Material	5
1.6 Forskningsläge	5
1.7 Disposition	5
2. Generella anmärkningar	6
2.1 Taleändringsregeln 13 kap. 3§ RB	6
2.2 Vad som inte utgör taleändring	6
2.3 Tvistemålsprocessens karaktär	7
3. Nya omständigheter	9
3.1 Skäl till undantag	9
3.2 Tillåtna ändringar	9
3.3 Kumulation i 13 kap. 3§ 1st p.1 RB	11
3.4 Tidpunkt	12
4. Nya yrkanden	14
4.1 Fastställelseyrkande	14
4.2 Ränta eller annan tilläggsförpliktelse	15
4.3 Nya yrkanden på väsentligen samma grund	16
4.3.1 Funktion	16
4.3.2 Väsentligen samma grund	17
4.3.3 HD-praxis	18
5. Inskränkning av talan	21
5.1 Funktion	21
5.2 Kvantitativ inskränkning	21
5.3 Kvalitativ inskränkning	22
6. Slutsatser och diskussion de lege ferenda	24
Käll- och litteraturförteckning	27
Bilaga 1 – lagtext 13 kap. 3§ RB	29

Summary

The purpose of this thesis is to adopt a *de lege ferenda*-perspective on the possibilities of the plaintiff to amend his or her claim in an optional civil action in the first instance. For a *de lege ferenda*-perspective to fill its purpose, one must initially clarify and analyze the current legal position. Thus, it will be possible to determine whether there is a need for clearer or better legislation.

The possibility to amend a civil action is regulated in chapter 13, section 3 of the Swedish Code of Judicial Procedure (hereafter RB). Although the general rule is that an action may not be amended, there are three provisions for exceptions (clauses 1-3 of paragraph 1). According to chapter 13, section 3, paragraph 2 of RB, the possible amendments set out in clauses 2-3 of paragraph 1 can be precluded. Chapter 13, section 3, paragraph 3 of RB contains a definition according to which a limitation of the claim is not to be regarded as an amendment of the claim. It has long been thought that a limitation can only be done by a quantitative reduction of a claim. Supreme Court precedents, however, clearly indicate that a limitation can also be achieved through a qualitative reduction of a claim.

Generally, the case-law development of chapter 13, section 3 RB has led to a plaintiff-friendly regulation, since the Supreme Court seems to be eager to attain broad settlements through only one action. This has clearly its merits. But, at the same time, the derogation from what is stated in section 3 means that the defendant has to make a lot more considerations than what is stated in section 3. In a *de lege ferenda*-perspective the legislation should be revisited in order to express the current legal position. However, in some aspects, a return to the legal position outlined in the preparatory work, and which is easy to derive from the current legal text, should take place.

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats är att anlägga ett de lege ferenda-perspektiv på kändens möjligheter att ändra sitt yrkande i dispositiva tvistemål i första instans. Ett de lege ferenda-perspektiv förutsätter i sin tur en utredning och analys av gällande rättsläge för att utröna eventuella behov av ändrad lagstiftning i framtiden.

Taleändringsfrågan regleras i 13 kap. 3§ Rättegångsbalken (RB) och huvudregeln är att en väckt talan inte får ändras. Från huvudregeln görs tre undantag (p.1-3 i första stycket) som tillåter ändring av yrkande i vissa fall. Av 13 kap. 3§ 2st RB följer en preklusionsregel som omfattar p.2-3. I 13 kap. 3§ 3st RB återfinns en legaldefinition enligt vilken en inskränkning av talan inte är att anse som en taleändring. En inskränkning har länge ansetts endast kunna utgöra en kvantitativ minskning av det yrkade, men i praxis har även kvalitativa minskningar bedömts som inskränkning.

Rent generellt har rättsutvecklingen genom praxis lett till att den lagtekniska utformningen av 13 kap. 3§ RB har frångåtts. Detta har i sin tur inneburit en väldigt kändevänlig reglering eftersom domstolarna tycks vara inställda på att i en och samma process avgöra allt som är tvistigt. Bortsett från att denna ordning ökar chanserna till materiellt riktiga domar och generaluppställningar kan svaranden sägas ha fått svårare att lägga upp sin talan endast mot bakgrund av lagtexten. I ett de lege ferenda-perspektiv skulle en omarbetning av dagens lagtext kunna ge bättre uttryck för det rådande rättsläget. Dock bör i vissa delar rättsläget återgå till ett läge som överensstämmer med förarbetena och dagens lagtext.

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Taleändringsregeln i 13 kap. 3§ Rättegångsbalken (RB) har allt sedan processrättsreformen 1948 vållat alla som är engagerade i ämnet huvudbry. Den lagtekniska utformningen, kombinerat med det unika i varje tvist, har lett till att frågan om var gränsen för en tillåten taleändring i ett dispositivt tvistemål går aldrig fått ett slutgiltigt svar.¹ Det är spännande. Många kloka inlägg har gjorts, praxis har genom åren blivit rikhaltig och diskussionen har fortsatt.

Frågan om tillåten taleändring är av yttersta vikt för tvistemålsprocessen och dess utgång, men även för parts handlingsmöjligheter efter domen (negativ rättskraft och preklusionsverkan). Kärandens vilja att ändra sitt yrkande kan ha legitima skäl. Det initialt yrkade är kanske inte längre möjligt att utfå. Men även förändrade omständigheter kan medföra att ett tillägg av ett nytt yrkande känns påkallat. Mot detta kan ställas svarandens likafullt legitima behov av att tidigt få veta vad tvisten egentligen handlar om och hur denne bör lägga upp sin talan. Utöver partsintresset gör sig hänsyn till domstolens arbetsbörda och behov av att avgöra ett aldrig sinande flöde av tvister uppenbara. Denna karaktär gör frågan både intressant och problematisk, speciellt mot bakgrund av att privatpersoner många gånger processar utan professionellt juridiskt ombud.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att anlägga ett de lege ferenda-perspektiv på taleändringsregeln i 13 kap. 3§ RB. Mot bakgrund av detta syfte ska kärandens möjligheter att ändra sitt yrkande de lege lata utredas och analyseras. Den löpande analysen och den avslutande de lege ferenda-diskussionen har kärande- och svarandeintresset samt domstolens intresse av snabba och effektiva avgöranden som värdemätare. Dessa intressen anses beaktansvärda även idag.²

---

¹ Innebörden av *tal* och därmed *taleändring* har historiskt varit omdiskuterad i doktrin, se Olivecrona 1966, s.262 ff. med däri gjorda hänvisningar och Ekelöf 1956, s.77 ff.

² SOU 1938:44 s.184.

1.3 Frågeställningar och avgränsning

1. Vilka möjligheter har käranden i ett dispositivt tvistemål att ändra sitt yrkande i tingsrättsprocessen?
2. Finns det ett behov av att ändra regleringen av kärandens möjligheter att ändra sitt yrkande i tingsrättsprocessen för att bättre svara mot kärande- och svarandeintresset samt domstolens intresse av snabba och effektiva avgöranden?

Taleändringsproblematiken är omfattande. Termen taleändring avser både ändring av yrkande och ändring av grunder (rättsfakta). Med tanke på begränsning i tid och utrymme måste vissa avgränsningar göras. Uppsatsen kommer endast att avhandla kärandens ändring av yrkande i första instans, vilket definitionsmässigt inbegriper kärandens tillägg av nya yrkanden samt inskränkning (minskning) av yrkanden. Ändring av grunden enligt 13 kap. 3§ 3st andra ledet RB kommer att helt falla utanför uppsatsens ram. Detta beror på att en studie av ändring av grunden resulterar i en diskussion kring sakidentitetsteorier, vilkas omfång kräver en uppsats för sig. Andra regler än 13 kap. 3§ RB behandlas vid relevans för uppsatsämnet. Rättskraftsproblematiken behandlas inte, men omnämns i notapparaten med tanke på det systematiska sambandet med taleändringsregeln.

1.4 Metod

Den rättsdogmatiska metoden kommer att tillämpas i förevarande uppsats. Eftersom uppsatsens syfte förutsätter en utredning och analys av gällande rättsläge, ligger det nära till hands att vända sig till de traditionella juridiska kunskapskällorna, nämligen lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin. Jag kommer anlägga ett "inifrån-perspektiv" i enlighet med förhärskande normer om vilka källor som är acceptabla och vilka slutsatser man kan dra av dessa.³

Eftersom uppsatsens syfte är att diskutera möjliga ändringar av gällande rätt, infinner sig ett behov av ett kritiskt förhållningssätt. En de lege ferenda-diskussion förutsätter helt enkelt att den föregås av en noggrann framställning och analys av det relevanta normsystemet.⁴ Frågan är om

---

³ Peczenik 1995, s.9.

⁴ Kleineman 2013, s.36.

detta kan inordnas under den rättsdogmatiska metoden. Jag nöjer mig med att konstatera att de lege ferenda-perspektivet är ett etablerat rättsdogmatiskt tillvägagångssätt som osökt leder in i en värderande normativdeskription. Löpande i framställningen inflyter därför synpunkter och kommentarer i syfte att analysera gällande rätt.⁵

1.5 Material

Materialet som ligger till grund för denna uppsats utgörs av primärkällor och litteratur. Till primärkällorna hör främst lagstiftning, förarbeten och praxis. Praxis avgränsas främst till avgöranden från Högsta domstolen (HD), men enstaka hovrättsavgöranden uppmärksammas också. Eftersom relevanta förarbeten är väldigt kortfattade intar praxis en väldigt central roll. Litteraturen består främst av monografier, artiklar i rättsvetenskapliga tidskrifter och läroböcker i processrätt. Rättsvetenskapsmän som här kan lyftas fram är Per Olof Ekelöf, Karl Olivecrona, Bengt Lindell och Peter Westberg.

1.6 Forskningsläge

Det finns en rikhaltig HD-praxis om taleändring i yrkandehänseende. Den kontinuerliga utvecklingen i praxis har därför lett till att frågan har diskuterats flitigt i doktrin. Dessutom finns det historiskt några rättsvetenskapsmän, såsom Olivecrona och Ekelöf, som skrivit en hel del om taleändring och som därigenom har skapat ett brett diskussionsklimat.

1.7 Disposition

Uppsatsen är uppdelad på sex kapitel. I kapitel 2 upptas generella anmärkningar om taleändringsregeln i 13 kap. 3§ RB. I kapitel 3 behandlas möjligheten till nya yrkanden p.g.a. nya omständigheter. I kap 4 behandlas möjligheten till nya yrkanden på väsentligen samma grund. I kapitel 5 redogörs för karendens möjlighet att inskränka sin talan. Kommentarer och synpunkter lämnas löpande. I kap 6 följer slutsatser och en diskussion de lege ferenda. Därefter följer en käll- och litteraturförteckning och bilaga 1.

---

⁵ Kleineman 2013, s.34.

2. Generella anmärkningar

2.1 Taleändringsregeln 13 kap. 3§ RB

Kärandens möjlighet till taleändring i tingsrätten regleras uteslutande i 13 kap. 3§ RB. I 13 kap. 3§ 1st p.1-3 RB stadgas huvudregeln om förbud mot ändring av yrkande, på vilken följer p.1-3 med möjliga undantag. I 13 kap. 3§ 2st RB upptas en preklusionsregel som kan utgöra hinder för ändring av yrkande enligt 13 kap. 3§ 1st p.2-3 RB vid huvudförhandling eller i högre rätt. Ändring av yrkande enligt 13 kap. 3§ 1st p.1 RB är alltså undantagen från preklusionsregeln. Enligt preklusionsregeln i 2st får vid huvudförhandling i tingsrätten taleändring endast ske om det inte skapar olägenhet, vilket är ett uttryck för hänsyn till domstolen och svaranden.⁶ Enligt Olivecrona är olägenheten synonym med att det nya yrkandet skulle kräva uppskov.⁷ Slutligen regleras i 13 kap. 3§ 3st RB kärandens möjlighet att inskränka sin talan och den situation då käranden vill åberopa nya grunder för sin talan. Åberopandet av nya grunder behandlas inte i denna uppsats.

Taleändringsregeln behandlar endast kärandens möjlighet till taleändring. Reglerna är indispositiva, vilket innebär att de gäller oaktat svarandens inställning inför kärandens taleändring.⁸ Dessutom är reglerna obligatoriska i det att domstolen självmant, utan svarandens invändning, ska iaktta reglerna ex officio och avvisa en otillåten taleändring.⁹ En tillåten taleändring får ske antingen skriftligt eller muntligt inför rätten enligt 13 kap. 4§ RB.

2.2 Vad som inte utgör en taleändring

Innan frågan om taleändring behandlas kan det vara lämpligt att först klargöra vad som civilprocessrättsligt inte uppfattas som en taleändring. Först och främst måste man skilja mellan

---

⁶ NJA 1943 II s.165.

⁷ Olivecrona 1954, s.4.

⁸ Ekelöf 1956, s.131; se även RH 1996:43 där svaranden "förklarade sig inte ha någon erinran" mot att kärandens taleändring upptogs till prövning. HovR avisade yrkandet såsom otillåten taleändring.

⁹ Ekelöf 1996, s.134; Se även 34:1 RB.

tillförande av information, återtagande information och sådana ändringar som gör det redan instämnda tydligare.¹⁰

Ett *förtydligande* innebär att det som redan har yrkats görs lättare att förstå. Därför är en förutsättning att den initiala talan har haft en oklar utformning.¹¹ Ett förtydligande kan föranledas av att käranden själv uppmärksammar en otydlighet. Men domstolen kan förelägga käranden att förtydliga sitt yrkande enligt 42 kap. 3§ RB eller genom materiell processledning utpeka oklarheter enligt 42 kap. 8§ RB. Eftersom förtydligandet endast utgör ett preciserande faller det utanför taleändringsregeln och är alltid tillåtet.¹² Westberg använder sig ifråga om förtydligandets tillåtlighet av ett förenlighetskrav som förutsätter en jämförelse mellan ursprungsyrkandets ordalydelse och klargörandets innehåll. För att förtydligandet inte ska anses utgöra en förtäckt taleändring krävs att ursprungsyrkandet till sin utformning var oklart, ofullständigt eller mångtydigt. Dessa bristfälligheter ska lämna utrymme för ett förtydligande. Förtydligandet får därför inte utgöra en omvärdering av det domslut som käranden yrkar.¹³ I praxis har dock även förbehåll om senare uppräknig av det initialt yrkade accepterats som precisering och inte som taleändring.¹⁴

2.3 Tvistemålsprocessens karaktär

Domstolsprocessen i tvistemål är ett av staten tillhandahållet tvistelösningsinstrument som parterna kan använda sig av vid meningsskiljaktigheter. Processen är till en stor del vad parterna gör den till. Som ett fundament för tvistemålsprocessen gäller dispositionsprincipen som anses följa av 17 kap. 3§ RB. Domstolen får inte döma över annat eller mera än det som part yrkat. Därmed sätter käranden i och med sin stämningsansökan enligt 42 kap. 2§ RB ramarna för vad tvisten kommer att handla om. Detta är i sin tur en förlängning av principen om det

---

¹⁰ Tillförande av information genom taleändring behandlas i kap. 3-4 och återtagande av information genom inskränkning behandlas i kap. 5.

¹¹ Westberg 2013, s.314.

¹² Olivecrona 1954, s.34.

¹³ Westberg 1988, s.245 ff.

¹⁴ NJA 1983 s.180.

kontradiktoriska förfarandet. Domstolen ska därför endast sköta rättstillämpningen och bevisvärderingen.¹⁵

I och med den fria karaktär som kännetecknar tvistemålsprocessen åvilar det parterna ett ansvar att föra processen, vilket innebär en del risker som kommer till uttryck i bördor. Att kâranden bär yrkandebördan innebär samtidigt att dennes eventuella processuella passivitet vid utformningen av yrkandet läggs till dennes nackdel. Från lagstiftarens håll har möjligheten att ändra yrkandet införts som en del i syftet att minimera riskerna som är förknippade med att vara part i ett tvistemål.¹⁶

---

¹⁵ Se 35 kap. 2-3§§ RB.

¹⁶ Westberg, *JT 97/98* s.399.

3. Nya omständigheter

3.1 Skäl till undantag

I 13 kap. 3§ 1st p.1 RB (fortsättningsvis p.1) regleras situationen då *nya omständigheter* medför att käranden finner det nödvändigt att yrka på *annan fullgörelse*. Omständigheterna (materiella rättsfaktum)¹⁷ ska enligt lagtexten vara nya i den meningen att de har inträffat under rättegången eller förelegat sedan tidigare men först under processens gång blivit upptäckta. I motiven anföras som exempel på en ny omständighet den att käranden yrkar på utfående (restitution) av en lös sak, exempelvis en bil, som sedan går förlorad. Yrkandet bör i sådana fall kunna omformuleras till att istället avse skadestånd för den uteblivna fullgörelsen.¹⁸ Det spelar härvid ingen roll att det nya yrkandet rent kontraktsrättsligt avser en annan rättsföljd.¹⁹ Det initialt yrkade behöver dock inte ha gått förlorat, utan det räcker med att det för käranden fått ett sådant värde att en ersättningsprestation är påkallad. I motiven mening är det starka billighetsskäl som talar för en sådan ordning.²⁰

3.2 Tillåtna ändringar

Motiven lämnar inget utrymme för ändringar av grunden (rättsfakta) med stöd av p.1.²¹ Praxis visar dock på att ändring av yrkande kombinerat med ändrade grunder godtagits under p.1. I NJA 1971 s. 620 som rörde expropriation av en jordbruksfastighet åtog sig exproprianden (en kommun) att på egen bekostnad flytta vissa byggnader till en av fastighetsägaren anvisad plats. När fastighetsägaren förde talan om expropriationsersättningen i högsta instans valde han att, med åberopande av att kommunen inte längre ämnade fullfölja sitt åtagande att flytta byggnaderna, alternativt yrka ersättning efter andra grunder och med högre belopp än i hovrätten. HD ansåg att p.1 var tillämpligt.

---

¹⁷ Lindell 2012, s.236.

¹⁸ SOU 1938:44 s.184.

¹⁹ NJA 1999 s.520.

²⁰ SOU 1938:44 s.184; NJA 1943 II s.163.

²¹ SOU 1938:44 s.184.

Av motiven kan utläsas att p.1 endast är ämnat att tillåta kvalitativa ändringar av yrkandet, vilket innebär ett nytt yrkande på annan fullgörelse. I praxis har dock även ändringar av kvantitativt slag accepterats.²² I NJA 1971 s. 317 hade en fastighetsköpare yrkat på ersättning från säljaren p.g.a. bubblor i en plastmatta. Till huvudförhandlingen hade käranden upptäckt nya bubblor och ville därmed höja den yrkade ersättningen (kvantitativ ändring). Detta godtogs av HD med motiveringen att den nya omständigheten är sådan att den först under rättegången blivit upptäckt och att den vilade på väsentligen samma grund som det initiala yrkandet. Av fallet kan därmed utläsas att HD innefattar även kvantitativa ändringar i p.1 samt att man tillämpar rekvisitet *väsentligen samma grund*.²³ Viktigt att beakta är att sistnämnda rekvisit saknas i p.1 och endast finns i 13 kap. 3§ 1st p.3 andra ledet, vilken HD tydligen har gjort ett analogislut ifrån.

Enligt p.1 får käranden p.g.a. nya omständigheter kräva *annan fullgörelse*. Lagtextens formulering antyder alltså att käranden får byta ut en fullgörelsetalan mot en annan fullgörelsetalan. Motiven innehåller endast exemplifieringar av utbyte av fullgörelsetalan.²⁴ I praxis har dock HD accepterat att en fastställsetalan p.g.a. nya omständigheter byts ut mot en annan fastställsetalan. Det har av HD ansetts kunna ske med stöd av grunderna för p.1.²⁵ Jag anser att samma principskäl som anförs i motiven för annan fullgörelse bör kunna ligga till grund för *annan fastställelse*.

Rättsutvecklingen genom praxis har gjort att p.1 idag är mycket mer än det som går att utläsa av lagtexten. Genom att på redogjorda vis avvika från förarbeten och lagtext har HD suddat ut skillnaden mellan p.1 och 13 kap. 3§ 1st p.3 andra ledet RB (se nedan 4.3). Mot bakgrund av att p.1 inte omfattas av preklusionsregeln i 2st blir det för käranden en väldigt stor fördel att hamna under p.1.²⁶ Det står också klart att svaranden måste göra helt andra överväganden inför upplägget av sin talan än vad som går att utläsa av lagtexten. Svaranden har dock möjlighet att få

---

²² Även NJA 1974 s.604.

²³ Även NJA 1996 s.553 och Lindell 1993, s.78.

²⁴ SOU 1938:44 s.184.

²⁵ NJA 1984 s.807.

²⁶ I och med HDs praxis överträds *instansordningens princip* i högre grad än vad lagtexten i p.1 medger; om principen, se Lindell 1993, s.353.

uppskov enligt 43 kap. 11§ RB i syfte att ta ställning till den ändring av yrkande som käranden kanske vidtar sent i processen.²⁷

3.3 Kumulation i 13 kap. 3§ 1st p.1 RB

Av motiven följer alltså att p.1 endast täcker utbyte av yrkande när det initiala yrkandet inte väntas uppfylla syftet med käromålet.²⁸ Enligt Lindell kan man mot bakgrund av utvecklingen i praxis dra slutsatsen att p.1 också är tillämpligt när ett helt nytt käromål väcks p.g.a. nya omständigheter. Som exempel anför Lindell ett skadeståndsyrkande för förlorad arbetsförtjänst som senare under huvudförhandlingen kompletteras med ett yrkande om ersättning för framtida men.²⁹ Vad Lindell menar är att första momentet t.o.m. skulle kunna läggas till grund för en kumulation av mål. Skälen härför är att det vore omotiverat att göra en skillnad mellan ett yrkande som p.g.a. nya omständigheter byts ut mot ett annat eller höjs och ett yrkande som också p.g.a. nya omständigheter kompletteras med ett ytterligare yrkande.³⁰ Lindell stödjer sitt resonemang på NJA 1989 s. 47. I rättsfallet tilläts en borgenär, med stöd i p.1, slå ihop två självständiga anspråk till ett enda yrkande, ett ursprungligt krav på förfallna releasingavgifter och ett nytillkommet skadeståndskrav.³¹

Jag är skeptisk inför en eventuell möjlighet till kumulation av skilda anspråk på basis av p.1. Även om HD genom sin praxis frångått både lagtext och förarbeten finner jag främst tre skäl som gör att ännu en utvidgning av p.1 är omotiverad. För det första rör sig HDs extensiva praxis fortfarande inom ramen för ett och samma yrkande. Även om NJA 1989 s. 47 kan uppfattas som att HD tillåter ett tillägg av ett nytt yrkande (utöver det första) valde HD i domskälen att terminologiskt klassificera taleändringen som yrkande på annan fullgörelse på väsentligen samma grund (med hänvisning till NJA 1971 s. 317).

---

²⁷ Ekelöf 1996, s.134.

²⁸ SOU 1938:44 s.184.

²⁹ Lindell 1993, s.352.

³⁰ Lindell 1993, s.353 f.; Lindell menar att processekonomiska skäl talar lika starkt i förevarande fråga som i övriga fall där HDs praxis avviker från lagens ordalydelse.

³¹ Lindell 1993, s.353.

För det andra skulle enligt Lindells resonemang ett helt nytt käromål kunna läggas fram först vid huvudförhandlingen, eftersom p.1 inte träffas av preklusionsregeln i 2st. Det vore en vansklig ordning utifrån ett svarandeperspektiv. Det torde vara mindre betungande att vid exempelvis huvudförhandling tvingas ta ställning till ett höjt yrkat belopp (genom praxis tillåten kvantitativ ändring) jämfört med att vid huvudförhandling konfronteras med ett nytt yrkande om annan sak. Därför är dessa två situationer inte helt jämförbara, vilket motiverar en åtskillnad.

För det tredje innebär en tillåtlighet av kumulation av mål redan enligt p.1 att den lagtekniska utformningen av paragrafen ytterligare förfelas, eftersom kumulation är tillåten enligt 13 kap. 3§ 1st p.3 andra ledet RB.

3.4 Tidpunkt

För att nya omständigheter ska få ligga till grund för ändring av yrkandet uppställs i p.1 ett tidsmässigt krav. De nya omständigheterna ska ha uppkommit under processens gång eller förelegat sedan tidigare men upptäckts först under processen. I motiven diskuteras inte den vidare innebörden av dessa rekvisit.³²

Möjligheten att åberopa omständigheter som förelegat sedan tidigare men som först under rättegången uppmärksammas väcker intressanta frågor. I lagtexten uppställs varken en utredningsskyldighet för käranden eller ett ursäktsrekvisit likt den som återfinns i preklusionsregeln i 42 kap. 15§ RB. Frågan är om det ändå bör anses finnas en utredningsskyldighet för käranden. Om en sådan uppställs kan domstolen överväga huruvida käranden *borde ha känt till* omständigheterna, vilket i sin tur kan medföra att domstolen avvisar de nya omständigheterna. Det som talar emot en sådan ordning är självklart att frågan inte aktualiseras i förarbetena och inte kommer till uttryck i lagtexten.

Enligt preklusionsregeln i 42 kap. 15§ RB får domstolen (fakultativt) i dispositiva tvistemål förelägga en part att slutligt bestämma sin talan och uppge sina bevis, om det är påkallat av partens processföring. Efter tidsfristens utgång får parten åberopa nya omständigheter endast om

---

³² SOU 1938:44 s.184.

denne har haft en giltig ursäkt för sin underlåtenhet. Preklusionen i 42 kap. 15§ RB omfattar dock inte nya yrkanden.³³ I propositionen anför departementschefen att en giltig ursäkt bör anses föreligga om det nya materialet först efter tidsfristens utgång blivit känt för parten, dock under förutsättning att denne redan före fristens utgång gjort rimliga undersökningar. Ett annat skäl sägs vara om parten processar på egen hand eller företräds av en advokat, vilket i det senare fallet bör medföra högre krav på noggrannhet.³⁴

Frågan är om ursäktsrekvisitet och kravet på rimliga undersökningar kan tillämpas analogivis i p.1. Troligen skulle en sådan tillämpning i betungande riktning föra för långt, eftersom det skulle innebära att en preklusionsregel tillskapas utan stöd i lag. Vanligtvis bör inga analogislut ske till parts nackdel.³⁵ Det är dessutom alltför optimistiskt att förvänta sig att käranden har genomfört alla möjliga efterforskningar innan stämning lämnas in. Därför är det befogat att käranden tillåts åberopa nyfunna omständigheter. På så sätt undviker käranden att efter domen utsättas för en omfattande preklusion enligt 17 kap. 11§ RB. Å andra sidan skulle en undersökningsskyldighet innebära att en aktiv och noggrann käre gynnas framför en försumlig käre. En sådan ordning skulle åtminstone ha en pedagogisk effekt.

---

³³ Prop.1983/84:78 s.36; även NJA 2006 s.326; I KRB (Fitger m.fl.) anges att underlåtenhet att iaktta föreläggandet i fråga om yrkanden ändå kan leda till kostnadsansvar enligt 18 kap. 6§ RB.

³⁴ Prop. 1983/84:78 s.77.

³⁵ Zetterström 2004, s.83 f; Hellner 1994, s.110 f.

4. Nya yrkanden

4.1 Fastställelseyrkande

I 13 kap. 3§ 1st p.2 RB (fortsättningsvis p.2) ges kändanden möjlighet att ändra sin talan genom att i enlighet med 13 kap. 2§ 2st RB yrka på fastställelse av ett *prejudiciellt rättsförhållande*. Ett prejudiciellt rättsförhållande är ett rättsförhållande vars existens eller icke existens har inverkan på det redan instämnda målets vidare handläggning. Exempelvis har frågan om kändandens äganderätt till en fastighet inverkan på dennes möjlighet att utfå skadestånd för olovlig avverkning på fastigheten.³⁶ I ett sådant fall kan kändanden enligt p.2 yrka på en fastställelse om äganderättsfrågan.

I motiven uppmärksammas den praktiska betydelsen för kändanden som genom denna reglering befrias från att väcka en särskild fastställsetalan om det prejudiciella förhållandet.³⁷ En annan för kändanden viktig effekt av regleringen är att en dom på det prejudiciella rättsförhållandet vinner negativ rättskraft, till skillnad från ett avgörande av prejudicialfrågan utan domstols dom.³⁸

Den möjlighet som finns i denna reglering är uppenbart fördelaktig för kändanden. Men därutöver anser jag att den kan vara lika fördelaktig för svaranden och domstolen. Frågan om det prejudiciella förhållandet torde i majoriteten av fallen uppkomma när svaranden invänt mot själva grunden för kändandens yrkande, vilket föranleder kändanden att yrka på fastställelse därom. Utifrån den synvinkeln kan det sägas att det är svaranden som kontrollerar huruvida tvisten också ska omfatta prejudicialfrågan. Det beslutet bör förutsättas ha föregåtts av processekonomiska och processtaktiska överväganden. Från domstolens sida innebär avgörandet av det prejudiciella förhållandet att processen kring huvudfrågan måste avstanna i väntan på avgörande av den förstnämnda, vilket förlänger processen. Däremot kommer prejudicialfrågan att en gång för alla avgöras och rättskraften enligt 17 kap. 11§ RB kommer att prekludera framtida tvister därom. I det långa loppet är det således ändamålsenligt även för domstolarna.

---

³⁶ Olivecrona 1966, s.226 f.

³⁷ SOU 1938:44 s.185; NJA 1943 II s.164 f.

³⁸ Lindell 2012, s.234 och 354 f.; Domskälen vinner ingen rättskraft.

4.2 Ränta eller annan tilläggsförpliktelse

I 13 kap 3§ 1st p.3 första ledet (fortsättningsvis p.3 första ledet) medges käranden en rätt att ändra sin talan genom att kräva ränta eller annan tilläggsförpliktelse, som följer av huvudförpliktelsen. I förarbetena anförs att starka praktiska skäl talar för en sådan ordning. P.3 första ledet överensstämmer med 13 kap. 1§ 1st p.3 RB vilken tillåter fullgörelseyrkande om ränta och tilläggsförpliktelser fastän tiden för fullgörelse inte har inträtt. Av praktiska skäl har därför samma möjlighet införts i en redan anhängiggjord talan.³⁹

Ifråga om tilläggsförpliktelser kan följande exempel anföras. Om huvudkärörmålet är ett yrkande om avträdande av fastighet, bör som en tilläggsförpliktelse ersättning för tiden för innehavet av fastigheten kunna tillkomma.⁴⁰ Eftersom tilläggsförpliktelsens karaktär beror på huvudkärörmålet tycks en avgränsning av tillåtna tilläggsförpliktelser inte låta sig göras.

---

³⁹ NJA 1943 II s.165.

⁴⁰ NJA 1943 II s.160.

4.3 Nya yrkanden på väsentligen samma grund

4.3.1 Funktion

Enligt 13 kap. 3§ 1st p.3 andra ledet (fortsättningsvis p.3 andra ledet) får käranden framställa ett nytt yrkande i det redan instämnda målet om det stödjer sig på *väsentligen samma grund*. I motivens mening gör sig starka lämplighetshänsyn gällande. En typsituation som anförs är den att käranden p.g.a. förbiseende har underlåtit att redan i stämningen framställa de ytterligare yrkanden som denne är berättigad till.⁴¹ Men även omständigheter som inträffar under rättegången kan föranleda ett behov av att lägga till ett yrkande. Som exempel nämns i motiven en talan om skadestånd p.g.a. skadegörande handling som av käranden anses kunna inrymma, förutom det redan instämnda, även ersättning för framtida men.⁴²

Enligt Ekelöf är det ovannämnda skadeståndsexemplet från motiven ett typexempel på kumulation av flera käromål, vilket främst har en processekonomisk funktion då käranden slipper att anhängiggöra en separat talan.⁴³ Något som talar för denna tolkning är den obligatoriska regeln i 14 kap. 1§ RB om ursprunglig kumulation. Enligt sistnämnda paragraf ska käromål som stödjer sig på väsentligen samma grund kumuleras i en enda stämning. Således kan p.3 andra ledet ses som en andra chans att kumulera mål när 14 kap. 1§ RB har förbisetts.

En annan funktion av p.3 andra ledet som kan skönjas i praxis är möjligheten för käranden att utvidga sitt yrkande även om det inte rör sig om en kumulation av olika saker. I NJA 1964 s. 38 yrkade käranden i rådhusrätten (nuvarande tingsrätten) ett högre belopp än vad som framgick av stämmningsansökan.⁴⁴ Otillåten taleändring ansågs inte föreligga med hänvisning till att det höjda beloppet vilade på väsentligen samma grund som det initiala yrkandet i stämningen. Att tillämpa p.3 andra ledet på detta vis saknar stöd i förarbetena. Enligt Ekelöf är dock en sådan tillämpning nödvändig, inte minst mot bakgrund av att den framställda ändringen prekluderas av domens

---

⁴¹ SOU 1938:44 s.186; NJA 1943 II s.165.

⁴² SOU 1938:44 s.186; Beakta att det är samma exempel som Lindell anför ifråga om kumulation som enligt honom bör kunna ske enligt p.1, se ovan 3.3.

⁴³ Ekelöf 1996, s.138.

⁴⁴ Ett senare fall som rör liknande problematik är det fastställda hovrättsavgörandet NJA 1990 s.660.

rättskraft, även om den inte framställs.⁴⁵ Idag skulle en sådan kvantitativ ändring av yrkandet säkerligen kunna ske redan på basis av p.1, se 3.2 ovan.

4.3.2 Väsentligen samma grund

Rekvisitet *väsentligen samma grund* diskuteras inte i någon större mån i förarbetena till p.3. I motiven till 14 kap. 1§ RB som rör frågan om ursprunglig kumulation och som också innehåller samma rekvisit nämns att båda paragraferna uppfyller samma syfte, men med en tidsmässig skillnad.⁴⁶ Detta talar med styrka för att rekvisitet innebär detsamma i de två paragraferna. Sambandet ger dessvärre inte heller vägledning eftersom motiven till 14 kap. 1§ RB inte heller utvecklar vad rekvisitet kan innebära.

I doktrinen har olika uppfattningar framförts om hur rekvisitet bör förstås. Enligt Ekelöf bör väsentlighetskravet inte läsas som ett krav på att majoriteten av omständigheterna som konstituerar grunden ska vara gemensamma. Eftersom kumulation främst fyller en processekonomisk funktion bör frågan ställas huruvida de gemensamma omständigheterna brukar vara tvistiga i liknande mål. Endast när så är fallet fyller kumulationen dess syfte och således bör ske. Ekelöf menar vidare att detta inte torde vålla några större bekymmer. Det eftersom kumulationen (14 kap. 1§ RB) avgörs mot bakgrund av stämningsansökan och då kan det göras goda antaganden om det som brukar vara tvistigt.⁴⁷ Ekelöfs resonemang sker dock kring ursprunglig kumulation enligt 14 kap. 1§ RB, vilken skiljer sig tidsmässigt från den kumulation som kan ske enligt p.3 andra ledet under processens gång. På grund av den tidsmässiga skillnaden anser jag att det för p.3 andra ledets vidkommande inte är tillräckligt att se på vad som brukar vara tvistigt för att avgöra tillåtligheten av ett nytt yrkande. Eftersom kumulationsfrågan kan uppkomma så sent som vid huvudförhandlingen uppenbarar sig även svarandens och domstolens intressen på ett helt annat sätt än om kumulationen sker inledningsvis. Dock torde lösningen ligga i den möjlighet till preklusion av nya yrkanden som

---

⁴⁵ Ekelöf 1996, s.139; Omständigheten skulle nog omfattas av rättskraften oavsett om man tillämpar Olivecronas rättskraftslära om *saksammanhangets enhetlighet*, Olivecrona 1954, s.15,21 f. och 1966, s.318, eller Ekelöfs rättskraftslära om *rättsföljdens identitet*, Ekelöf 1996, s.137.

⁴⁶ SOU 1938:44 s.190.

⁴⁷ Ekelöf 1996, s.167.

finns i 13 kap. 3§ 2st RB och som enligt förarbetena innebär ett hänsynstagande till svaranden och domstolen.⁴⁸

Olivecrona å sin sida anser att grunden är väsentligen densamma om de nya omständigheterna har karaktären av tillägg till den ursprungliga grunden på ett sådant sätt att de kan anses falla in inom saksammanhanget.⁴⁹ Dessutom anser Olivecrona att det finns en samstämmighet mellan väsentligen samma grund i p.3 andra ledet och legaldefinitionen i 13 kap. 3§ 3st RB som talar om att nya omständigheter får åberopas om dessa inte rubbar saken.⁵⁰ Om den av Olivecrona förespråkade ordningen godtas innebär det alltså att utrymmet att åberopa nya omständigheter blir densamma i p.3 andra ledet och 13 kap. 3§ 3st RB, fastän det i p.3 andra ledet också finns en möjlighet att lägga till nya yrkanden. Lindell kritiserar denna ståndpunkt. Enligt Lindell innebär en ändring av både yrkanden och grund en större sammantagen förändring än om endast grunden ändras, vilket bör tala för att ändringsmöjligheten ska vara snävare i p.3 andra ledet än i 13 kap. 3§ 3st RB.⁵¹

Jag anser att Lindells ståndpunkt kan kritiseras med hänvisning till hur lagtexten faktiskt ser ut. I p.3 andra ledet finns ett väsentlighetsrekvisit som bör anses lämna ett större utrymme för ändring av grunden jämfört med det strikta kravet på att saken inte ändras i 13 kap. 3§ 3st RB.⁵² Utifrån denna begreppsmässiga skillnad mellan p.3 andra ledet och 13 kap. 3§ 3st RB kan även Olivecronas ståndpunkt om samstämmighet kritiseras.

4.3.3 HD-praxis

Frågan om vad som utgör väsentligen samma grund har behandlats av HD i flera fall genom åren. I NJA 1990 s. 660 som handlade om klander av arrendesyn hade käranden först yrkat på fastställelse av bristbelopp (ersättning efter arrendetids slut) uppgående till 72 000 kr. Grunden

---

⁴⁸ NJA 1943 II s.165.

⁴⁹ Det går att se en tydlig återkoppling till Olivecronas syn på rättskraftens omfång.

⁵⁰ Olivecrona 1954, s.21.

⁵¹ Lindell 1993, s.341.

⁵² Både p.3 och 3st omfattas av preklusionsregler i tingsrättsprocessen. 3st omfattas av 42:15 RB som innehåller ett ursäktsrekvisit till skillnad från 13:3§ 2st RB som inte innehåller en sådan. Ursäktsrekvisitet kan därför anses "lindra" det faktum att 3st inte innehåller ett väsentlighetsrekvisit och alltså är striktare än p.3, vilket då minskar på den obalans som utpekats av Lindell.

härför var ett antal fel och brister som hade upptäckts på fastigheten. Senare under förberedelsen höjde käranden yrkandet till 87 000 kr vilket berodde på ännu ett antal påstådda fel och brister. HD konkluderade att kärandens ändringar av både yrkande och grunder var en tillåten taleändring eftersom de stödde sig på väsentligen samma grund. Käranden hade i HDs mening alltså gjort gällande att arrendestället vid avträdet hade större brister än vad arrendesynen utvisade. HD valde uppenbarligen att se klander av syneförrättningen som den yttre ramen ifråga om tillåtligheten av nya yrkanden. Ett mindre liberalt alternativ hade varit att se grunden mer knuten till de initialt påstådda felen och bristerna. I NJA 1966 s. 193 rörde det sig om klander av boutredningsmans förvaltning. I förevarande fall tilläts käranden att under förberedelsen komplettera med ytterligare yrkanden. HD ansåg att yrkandena vilade på väsentligen samma grund eftersom grunden knöts till boutredningsmannens förvaltning och inte till enskilda ageranden däri. Även här tycks HD ha valt ett liberalt alternativ framför ett mer inskränkt när man avgränsade vad som utgör grunden för talan.⁵³

I det relativt yngre rättsfallet NJA 1995 s. 644 hade ett bolags konkursbo väckt en skadeståndstalan mot några av bolagets styrelseledamöter. Initialt grundades talan på att svarandena vid fullgörandet av sina uppdrag av oaktsamhet hade skadat bolaget. Oaktsamheten rörde sig kring en lånegaranti. Efter att svaranden hade ingått i svaromål ändrades käromålet till att avse ett lägre skadeståndskrav kopplat till tre andra lånegarantier. Därmed ändrades både yrkande och grund. HD kom fram till att det rörde sig om en tillåten taleändring på väsentligen samma grund. Resonemanget utgår ifrån att käranden inte hade grundat sitt käromål på svarandenas enskilda deltagande i beslut eller lämnade direktiv utan skadan knöts till brister i organisationen och generella direktiv. Dessutom poängterade HD att p.3 andra ledet för sin tillämpning *endast* kräver att den åberopade grunden är väsentligen densamma.

Det är uppenbart att HD i de ovan refererade fallen valde att se på grunden utifrån ett väldigt generellt perspektiv. På så vis ökar möjligheten för käranden att få med allt som är av betydelse för uppnående av syftet med processen. Dessutom undviks materiella rättsförluster och preklusion p.g.a. domens rättskraft. Det skulle även kunna sägas, främst mot bakgrund av 1964 och 1966 års fall, att när HD knyter grunden till uppdragen samtidigt avgränsar allt som kan

---

⁵³ I NJA 1990 s.660 (se ovan) hänvisar HD i sitt resonemang till NJA 1966 s.193.

tänkas inflyta i målet. Det kan ses som en säkerhet för svaranden som inte riskerar att konfronteras med andra omständigheter. Å andra sidan kan HDs ställningstagande innebära att käranden har störst möjlighet att få med allt av intresse om denne inte från första början preciserar och korrekt utformar sin grund. Sådana taktiska överväganden måste anses ske på svarandens och domstolens bekostnad. Dock torde grunden inte kunna vara hur allmän och vag som helst, i sådana fall kommer domstolen sannolikt förelägga käranden att precisera sin grund enligt 42 kap. 3§ RB.

För domstolens del innebär HDs praxis på området att processen kan tyngas ner i första instans, men att det vägs upp av att tvisten löses en gång för alla och att framtida tvister blir obehövlige. HDs poängterande i NJA 1995 s. 644 att det *endast* krävs väsentligen samma grund i p.3 andra ledet kan ses som en bekräftelse på att Olivecronas ståndpunkt om samstämmigheten mellan p.3 och 13 kap. 3§ 3st RB inte godtas. Därmed kan det sägas att HD lutar mer åt den ståndpunkt som Ekelöf företräder, nämligen att få med allt det som kan vara tvistigt i en och samma process.

5. Inskränkning av talan

5.1 Funktion

I 13 kap. 3§ 3st första ledet RB regleras kändens möjlighet att beträffande samma sak inskränka sin talan. Tredje stycket i paragrafen utgör en legaldefinition av åtgärder som inte utgör en taleändring. Detta innebär att en inskränkning rent lagtekniskt inte utgör ett undantag från huvudregeln om förbudet mot taleändring. En inskränkning av talan måste särskiljas från återkallelse av talan vilken regleras i 13 kap. 5§ RB. En inskränkning innebär att kändens såvitt gäller samma sak avstår en del av densamma. Har kändens yrkat på 100 000 kr p.g.a. ett skuldebrev kan denne inskränka sin talan till 80 000 kr. Inskränkningen kommer att omfattas av domens rättskraft enligt 17 kap. 11§ RB. Om kändens däremot i samma rättegång yrkat betalning p.g.a. flera skuldebrev och återkallar ett eller flera av dessa skuldebrev ska en sådan åtgärd inte behandlas som en inskränkning utan som en återkallelse. En återkallelse omfattas inte av domens rättskraft. Skiljelinjen går alltså mellan hel- eller delsak.⁵⁴

Rätten att inskränka sin talan är inte tidsmässigt begränsad av preklusionsregeln i 2st, vilket beror på att en inskränkning har ansetts innebära att det blir mindre att bedöma i processen. Därvid anses det vara en lättnad för domstolen och svaranden.⁵⁵

5.2 Kvantitativ inskränkning

Inskränkning av talan har ansetts endast kunna utgöra en kvantitativ minskning av det initialt yrkade. En kvantitativ inskränkning behöver enligt Westberg inte nödvändigtvis kunna bestämmas i enheter, såsom från 100 000 kr till 50 000 kr. Även begränsningar som inte kan bestämmas i objektiva enheter ska alltså kunna utgöra inskränkning. Som exempel anför Westberg det förhållandet att yrkande om umgängesrätt är en inskränkning från ett initialt yrkande om överförande av vårdnad om barn.⁵⁶ Dock framhöll HD i NJA 1987 s. 707 att med inskränkning av talan endast avses en kvantitativ minskning. I kommentaren till RB anføres mot

---

⁵⁴ NJA 1943 II s.165 f.

⁵⁵ Ekelöf 1996, s.134 f.

⁵⁶ Westberg 1988, s.323.

bakgrund av rättsfallet att annat än kvantitativa förändringar inte kan anses utgöra inskränkningar, oavsett om resultatet blir ett mindre betungande anspråk mot svaranden.⁵⁷

5.3 Kvalitativ inskränkning

Det finns fall där domstolen bedömt att en inskränkning har skett fastän ändringen av yrkandet inte skedde genom en kvantitativ minskning av det yrkade. I NJA 1994 s. 23⁵⁸ hade käranden yrkat på återgång av köp och i andra hand avdrag på köpeskillingen för en fastighet. Det rörde sig alltså om två alternativyrkanden. Yrkanden är alternativa när bifall till den ene utesluter bifall till den andra.⁵⁹ Käranden återtog senare i tingsrätten det förstnämnda yrkandet, vilket bedömdes av HD som en inskränkning av talan. Westberg har kritiserat rättsfallet med hänvisning till det ovan refererade fallet NJA 1987 s. 707 och den däri framförda uppfattningen om inskränkning som synonym med det kvantitativt mindre. I 1994 års rättsfall accepterade HD det kvalitativt mindre som en inskränkning.⁶⁰ Eftersom det kvalitativt mindre ansågs utgöra en inskränkning kan i och med 1994 års rättsfall ett alternativyrkande bytas ut och framställas såsom en inskränkning när som helst under processens gång eftersom inskränkning inte prekluderas.⁶¹ I NJA 2005 s. 295 gjorde HD en liknande bedömning. Kärandens yrkande om utfående av sin laglott ansågs utgöra en inskränkning av talan eftersom det ersatte ett initialt yrkande om ogiltigförklaring av testamentet. Yrkandena ansågs vara alternativa i det att rättsföljden var densamma såvitt avsåg laglottsyrkandet, dock kvalitativt mindre i och med det senare yrkandet.

HD har i och med 1994 års fall klart skapat en nyordning för inskränkning av talan som inbegriper framställande av alternativyrkanden. Om det rör sig om initialt två alternativyrkanden som sedan reduceras till en, såsom i 1994 års fall, torde det inte medföra en väsentlig skillnad jämfört med den tidigare ordningen då endast kvantitativa minskningar godtogs. Om käranden återtar ett av flera framförda alternativyrkanden kommer processmaterialet att minska och

---

⁵⁷ Fitger m.fl. RB (oktober, 2013), kommentaren till 13 kap. 3§.

⁵⁸ Det kan nämnas att HD i förevarande fall formulerade en ny rättskraftsformel för alternativyrkanden, dock senare modifierad i NJA 1999 s.520. Rättskraften omfattar numera *alternativyrkanden som är ekonomiskt likvärdiga*.

⁵⁹ I motsats till kumulativa yrkanden.

⁶⁰ Westberg, *JT 93/94* s.819.

⁶¹ Westberg, *JT 93/94* s.820.

processen inskränks till att behandla endast det kvarvarande. Därvid kan det inte finnas betänkligheter för domstolen eller svaranden. Det som dock kan anses problematiskt är om det initiala yrkandet i en process ersätts med ett nytt, kvalitativt mindre, alternativyrkande. Eftersom inskränkning inte omfattas av preklusion kan det medföra att processen kan komma att byta karaktär så sent som vid huvudförhandling.⁶² Utifrån ett svarandeperspektiv skapar detta en osäkerhet inför upplägget av talan då svaranden måste bemöta ett helt nytt yrkande. Dock bör observeras att det kvalitativt mindre av nödvändighet måste innebära en mindre betungande rättsföljd för svaranden.

---

⁶² Även om inskränkning lagtekniskt inte utgör taleändring bör möjligheten att framställa ett alternativyrkande i högre rätt anses strida mot *instansordningens princip*; om principen, se Lindell 1993, s.353.

6. Slutsatser och diskussion de lege ferenda

I 13 kap. 3§ RB stadgas huvudregeln om att väckt talan inte får ändras. Lagtexten innehåller redan undantag från förbudet och genom praxis har HD skapat ett rättsläge som har gjort att taleändringsregeln har fått ett innehåll som lagtekniskt skiljer sig från det som går att utläsa av lagtexten. Dagens huvudregel fyller dessutom inte en rättslig funktion. De lege ferenda skulle huvudregeln kunna slopas till förmån för en omskrivning där dagens p.1-3 skulle utgöra tillåtna taleändringar. E contrario skulle ej omnämnda taleändringar vara otillåtna. En sådan ordning skulle också ge en mer rättvisande bild av rättsläget och en terminologiskt enklare lagtext. Lagtexten skulle kunna innehålla en legaldefinition enligt vilken *förtydligande*, tillsammans med dagens definition av inskränkning, inte utgör en taleändring.

Genom praxis har rättsutvecklingen gått i en kändevänlig riktning. Till stor utsträckning får känden vidta processhandlingar för att få ut det mesta av tvisten. Syftet tycks vara att uppnå generaluppgörelser och undvika ytterligare tvister. Därmed har också skett en uppluckring av 13 kap. 3§ RB i det att de skilda möjligheterna till ändring av yrkandet rent praktiskt förlorat sina distinktioner.

I ett antal rättsfall har HD utvidgat tillämpningsområdet för p.1 till att inbegripa vad som synes regleras i p.3 andra ledet, genom att exempelvis tillämpa rekvisitet *väsentligen samma grund* redan i p.1. Därmed får grunden rubbas. Dessutom har rent kvantitativa höjningar av yrkandet tillåtits under p.1. Denna ordning är kändevänlig eftersom skillnaden mellan p.3, som omfattas av preklusionsregeln i 2st, och p.1 har suddats ut. De lege ferenda bör rättsläget ligga nära lagtexten. Känden kommer fortfarande ha samma möjlighet till taleändring enligt p.3 andra ledet men med modifikationen att preklusionsregeln i 2st och därmed svarandentresset också beaktas. Med tanke på att p.1 möjliggör en långgående ändring av käromålet bör möjligheten vara förbehållen fallen där svaranden kan förutse ändringen av yrkandet. Detta anser jag en lagtexttrogen tillämpning skulle tillgodose, eftersom kändens behov av att yrka på annan fullgörelse i de flesta fall torde bero på agerande hänförligt till svaranden eller åtminstone bero på sådant som svaranden är medveten om.

Samma principiella skäl, men med större styrka, talar emot att kumulation ska kunna ske redan under p.1. Eftersom kändanden fortfarande har möjlighet att kumulera två käromål i p.3 bör svaranden inte berövas det skydd som finns i preklusionsregeln i 2st.

HD har i sin praxis accepterat att en *fastställsetalan* p.g.a. nya omständigheter byts ut mot en annan fastställsetalan i p.1. Jag anser att motsatt ordning vore paradoxal, eftersom det inte torde finnas principiella skäl däremot. Fastän det av förklarliga skäl är mer förekommande med krav på annan fullgörelse bör i lagtexten explicit framgå att annan fastställelse också omfattas.

Vad gäller kravet på *nya omständigheter* i p.1 finns inget ursäcksrekvisit likt den i 42 kap. 15§ RB. Eftersom jag föredrar en återgång till en texttrogen rättstillämpning där endast nya yrkanden på annan fullgörelse (och annan fastställelse) tillåts anser jag att det inte finns ett behov av ett ursäcksrekvisit. Eftersom yrkandet på annan fullgörelse ofta beror på att det initialt yrkade gått förlorat p.g.a. svarandens disposition vore det omotiverat att ålägga kändanden en utredningsskyldighet därom.

P.2 möjliggör fastställseyrkande över ett *prejudiciellt rättsförhållande*. I de flesta fall torde frågan uppkomma när svaranden ifrågasatt det underliggande stödet för kändandens talan. Eftersom en dom därom också vinner rättskraft är det fördelaktigt för alla parter. De lege ferenda bör denna ordning bibehållas.

P.3 första ledet, som möjliggör yrkanden på *ränta och tilläggförpliktelser*, bör de lege ferenda bibehållas oförändrad. Praktiska skäl gör sig starkt gällande.

Vad gäller möjligheten att lägga till ett yrkande på *väsentligen samma grund* enligt p.3 andra ledet gör sig ur ett de lege ferenda-perspektiv två aspekter gällande. För det första bör väsentlighetskravet inte reduceras till ett innehållslöst rekvisit. Även om rekvisitet väsentligen samma grund möjliggör att grunden rubbas bör majoriteten av omständigheterna vara identiska, detta med hänsyn till svaranden och domstolen. Av förklarliga skäl är det omöjligt att precisera var gränsen bör gå, men domstolarna kan i sina domskäl bidra genom att snarare betona väsentlighetskravet än att relativisera det. Åtminstone torde detta ha en pedagogisk effekt. För att

det nu anförda ska få en praktisk betydelse bör, för det andra, domstolarna i den praktiska tillämpningen avgränsa karendens grund mindre liberalt än vad som hittills har gjorts i praxis. Här gör sig svarandeintresset väldigt starkt. Det innebär ett väldigt osäkerhetsmoment för svaranden att karendens grund, exempelvis i klander mål, avgränsas till att anses omfatta hela den klandrade verksamheten eller uppdraget. Tanken att ett käromål i och med dispositionsprincipen innebär ett risktagande bör betonas här. Nuvarande ordning leder till att karenden oproportionerligt gynnas på svarandens bekostnad. Ändringarna som jag förordnar i denna del kan bäst åstadkommas i rättstillämpningen, eftersom lagtexten i p.3 andra ledet inte kan bli mycket tydligare.

I 13 kap. 3§ 3st första ledet RB upptas en legaldefinition enligt vilken *inskränkning av talan* inte är en taleändring. I praxis har inskränkning utvecklats från att endast omfatta kvantitativa minskningar till att även omfatta kvalitativa minskningar. Därmed kan ett utbyte av ett yrkande mot ett mindre betungande alternativyrkande anses utgöra en inskränkning. En sådan ordning kan te sig svårhanterlig eftersom det inte är lika enkelt att bestämma det kvalitativt mindre som det är att bestämma det kvantitativt mindre. Denna problematik förtar dock inte det konsekventa i en sådan ordning, eftersom resultatet de facto blir att svaranden blir krävd på ett mindre rättsanspråk.

Dock kvarstår problemet med att bytet till ett kvalitativt mindre alternativyrkande kan tillkomma så sent som vid huvudförhandlingen. Detta innebär att svaranden och domstolen konfronteras med ett helt nytt yrkande som de inte har kunnat förutse. En lösning de lege ferenda kan vara att preklusionsregeln i 2st utsträcks till att omfatta inskränkning som sker genom ett nytt, kvalitativt mindre, alternativyrkande. Å andra sidan är det omotiverat att preklusionsregeln i 2st utsträcks till att omfatta även inskränkning genom kvantitativ minskning av yrkandet och inskränkning genom återtagande av ett av flera alternativyrkanden. I sådana fall reduceras ju det befintliga processmaterialet, vilket är till fördel för svaranden och domstolen. Detta behov av att differentiera mellan olika sorters inskränkningar torde vara svårt att tillmötesgå i en klar och enkel lagtext.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1938:44

Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk.

NJA II 1943

Den nya rättegångsbalken.

Prop. 1983/84:78

Om ändringar i rättegångsbalken m m.

Rättsfallsförteckning

NJA 1964 s. 38

NJA 1966 s. 193

NJA 1971 s. 317

NJA 1971 s. 620

NJA 1974 s. 604

NJA 1983 s. 180

NJA 1984 s. 807

NJA 1987 s. 707

NJA 1989 s. 47

NJA 1990 s. 660

NJA 1994 s. 23

NJA 1995 s. 644

NJA 1996 s. 553

NJA 1999 s. 520

NJA 2005 s. 295

NJA 2006 s. 326

RH 1996:43

Litteratur

Ekelöf, Per Olof, Bylund, Torleif & Edelstam, Henrik, *Rättegång. H. 3, 7., (rev.) uppl.*, Norstedts juridik, Stockholm, 2006.

Ekelöf, Per Olof, *Rättegång. H 2, 8., (rev.) uppl.*, Norstedts juridik, Stockholm, 1996.

Ekelöf, Per Olof, *Processuella grundbegrepp och allmänna processprinciper: några problem inom den allmänna processrättsläran*, Norstedt, Stockholm, 1956.

Hellner, Jan, *Rättsteori: en introduktion*, 2., (omarb.) uppl., Juristförlaget, Stockholm, 1994.

Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013. (citeras Kleineman).

Lindell, Bengt, *Processuell preklusion: av nya omständigheter eller bevis rörande saken*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 1993.

Lindell, Bengt, *Civilprocessen: rättegång samt skiljeförfarande och medling*, 3., omarb. uppl., Iustus, Uppsala, 2012.

Olivecrona, Karl, *Grunden och saken: ett bidrag till belysning av frågorna om ändring av talan och res iudicata i tvistemål*, Norstedt, Stockholm, 1954.

Olivecrona, Karl, *Rätt och dom*, 2. uppl., Norstedt, Stockholm, 1966.

Peczenik, Aleksander, *Juridikens teori och metod: en introduktion till allmän rättslära*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995.

Westberg, Peter, *Alternativyrkande och rättskraft i civilprocessen*, JT 1993/94 s. 813.

Westberg, Peter, *Advokatuppdrag och processuell undersökningsbörda*, JT 1998/99 s. 398.

Westberg, Peter, *Civilrättskipning*, 2., rev. och utök. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013.

Westberg, Peter, *Domstols officialprövning: en civilprocessuell studie i anslutning till RB 17:3 p 1*, Juristförl., Diss. Lund : Univ.,Lund, 1988

Zetterström, Stefan, *Juridiken och dess arbetssätt: en introduktion*, Iustus, Uppsala, 2004.

Elektroniska källor

Fitger, Peter, *Rättegångsbalken*, kommentaren till 13:3 RB (hämtad från www.zeteo.nj.se i april 2014).

Bilaga 1

13 kap. 3§ RB

Väckt talan får inte ändras. Käranden får dock

1. på grund av omständighet, som inträffat under rättegången eller först då blivit för honom känd, kräva annan fullgörelse än den, om vilken talan väckts,
2. yrka fastställelse enligt 2 § andra stycket samt
3. kräva ränta eller annan tilläggsförpliktelse, som följer av huvudförpliktelsen, och även i övrigt framställa nytt yrkande, om det stöder sig på väsentligen samma grund.

Framställs yrkande enligt första stycket 2 eller 3 sedan huvudförhandling påbörjats eller målet på annat sätt företagits till avgörande, får det nya yrkandet avvisas, om det inte utan olägenhet kan prövas i målet. Ett yrkande enligt första stycket 2 eller 3 är inte tillåtet i högre rätt.

Såsom ändring av talan anses inte att käranden beträffande samma sak inskränker sin talan eller, utan att saken ändras, åberopar ny omständighet till stöd för sin talan.